

ОСНОВНИЙ ЗАКОН ДЕРЖАВИ І ПЛАТНІ АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ

**С.С. ОВЧАРУК, кандидат юридичних наук,
Макіївський економіко-правовий інститут**

У роботі досліджуються питання законності платних адміністративних послуг.

Права людини, обов'язки держави, обов'язки представницьких інституцій держави, адміністративні послуги, адміністративні процедури.

Конституцією України проголошено, що Україна є демократичною, соціальною та правовою державою [1, ст. 1]. Задоволення конституційних вимог фізичних та юридичних осіб є безпосереднім та прямим конституційним обов'язком службовців органів державної влади (далі – ОДВ) та місцевого самоврядування (далі – ОМС), а тому останні зобов'язані здійснювати заходи створення організаційно-правових умов для захисту конституційних прав громадян України; забезпечення їх гідними умовами життя, якісними товарами, продукцією та послугами; здійснювати контроль за якістю та безпечністю товарів, продукції, послуг тощо [1, ст. 1, 3, 42]. Аналіз Конституції свідчить, що вказані органи та їх службовці наділені лише владою, повноваженнями та компетенцією. Влада державних органів, як зазначав відомий російський учений О.С. Алексєєв, не стільки їх суб'єктивне право, скільки правовий обов'язок, і цей обов'язок вони повинні нести як відоме громадське служіння, адже фактично органи державної влади є «суть не що інше, як фізичні особи» [2, с. 12]. В якості позитивного прикладу можна назвати положення Конституції (Основного Закону) Естонської республіки від 28 червня 1992 р. (ст. 14 – *забезпечення прав і свобод громадян є обов'язком законодавчої, і судової влади, а також місцевого самоврядування*) та Конституції Республіки Польща від 2 квітня 1997 р. (ст. 30 – *природна і невідчужувана гідність людини є джерелом свобод і прав людини і громадянина; вона нерушима, а її повага і охорона є обов'язком публічних структур*) [3].

У період 2010–2011 р.р. прийнято низку Законів України (далі – ЗУ) «Про Державний бюджет України на 2011 рік», «Про центральні органи виконавчої влади» та «Про державну службу» [4]. ЗУ встановлено, що поповнення Державного бюджету України здійснюватиметься за рахунок стягнення плати за адміністративні послуги, а одним із основних завдань органів виконавчої влади та державної служби є надання адміністративних послуг.

Народ України є носієм суверенітету та єдиним джерелом влади. Він доручив ОДВ та ОМС виконання обов'язків із забезпечення його та суспільних інтересів. Він не звільняв їх від несення відповідальності за неналежне виконання (невиконання) обов'язків, дії та акти, якими спричинена шкода публічним та приватним інтересам. Він не надавав цим інституціям та їх службовцям прав на комерціалізацію їх функцій та обов'язків. Народ України утримує ці органи та їх службовців за рахунок сплачених податків, а тому легалізація платних адміністративних послуг є нічим іншим як узурпацією конституційного ладу в Україні, а саме: сукупності усіх положень та гарантій, що обумовлені та закріплені Основним Законом.

Мета служіння держави інтересам людини шляхом безпосереднього виконання її обов'язків службовцями державних органів не стала пануючою як у свідомості представників наукових кіл, державних службовців, так і в їх практичній діяльності. Стосовно поняття «адміністративні послуги» і законності їх надання в адміністративно-правовій науці відсутня єдність поглядів. Наведемо деякі з них. Після прийняття ЗУ «Про оподаткування прибутку підприємств» в новій редакції (1997 р.) і яким було легалізовано поняття «державні послуги», В.Б. Авер'янов наголосив, що виконавча влада поряд з виконанням інших функцій держави має бути спрямована на надання фізичним та юридичним особам багатоманітних управлінських послуг [5, с. 46–47]. Точка зору головного ідеолога запровадження новітньої теорії послуг з боку органів виконавчої влади була підтримана І. Коліушко та В. Тимощук [6]. Управлінські послуги визнані ними в якості «нового інституту» адміністративного права. Звертаємо увагу на те, що під предметом адміністративного права і досі розуміються суспільні відносини в сфері державного управління. А це свідчить про те, що сьогодні використовується редакція, що була прийнята владою тоталітарного періоду (1938–1941 рр.) внаслідок відсутності регламентації діяльності її органів, обов'язків та відповідальності службовців перед суспільством та людиною тощо.

Інша точка зору полягає в тому, що розпорядча діяльність не може бути послугою [7, с. 88]. На думку І. Голосніченка, управлінська послуга – це створення організаційних умов для забезпечення реалізації фізичними та юридичними особами їх конституційних прав. Проте створення організаційних умов є нічим іншим, як прямим конституційним обов'язком; діяльність органів виконавчої влади (далі – ОВВ) не обмежується розпорядчою діяльністю, що впливає саме з її найменування (виконавча влада). Цілком логічно, що неналежне виконання (невиконання) обов'язків, дії та акти, внаслідок яких спричинена шкода публічним та приватним інтересам, є підставою для відповідальності.

Більш реальними та такими, що відповідають досвіду зарубіжних країн та узгоджуються із ст. 3 Основного Закону є точка зору таких науковців, як В.М. Гаращук та В.І. Курило [8]. Так, В.М. Гаращук вказує, що запровадження інституту «управлінських послуг» означатиме, що «головні обов'язки» держави у вигляді різноманітних дій посадових та службових

осіб, як діють від імені держави громадянам доведеться купувати. В.І. Курило, підтримуючи позицію науковця, зазначає, що вихід з даної проблеми вбачається лише в утвердженні пріоритету прав і свобод людини [8, с. 224].

Обов'язки представників держави, як зауважує німецький правознавець О. Люхтергандт, конкретизуються шляхом регламентації адміністративних процедур [9]. Їх метою є регулювання поведінки та діяльності службових осіб державних органів. Процедури є важливим засобом забезпечення законності діяльності державних органів стосовно фізичних та юридичних осіб, суспільства в цілому. Відповідно до зазначеного задоволення вимог фізичних та юридичних осіб повинно здійснюватись установами поточно, без заяв та безкоштовно, *тому що ці дії передбачені законом*, це – по-перше; і *тому що витрати фінансуються* із загального державного бюджету, тобто *за рахунок загальних надходжень від податків*, це – по-друге. Послуги ж фізичним або юридичним особам, які мають слугувати задоволенню індивідуальних особистих інтересів не фінансуються, оскільки йдеться про задоволення індивідуальних особистих бажань. Європейським стандартам, яких Україна намагається досягти, відповідало б прийняття Адміністративного процедурного закону, а не кодексу (курсив мій. – О.С.).

Варто також зазначити точку зору відомого адміністративіста А.І. Єлістратова. Він наголошував, що створення публічних служб є завданням держави. Змістом діяльності цих служб має бути забезпечення умов фізичного, духовного та економічного добробуту людської особистості, зокрема питань освіти, боротьби з безробіттям тощо [10, с. 144, 169, 178]. Іншим завданням держави, тобто її представників, є нагляд за діяльністю публічних служб «з точки зору їх законності і відповідності загальним державним інтересам і потребам», що повинно підтверджуватись опублікуванням звітів про такі перевірки [10, с. 37].

Метою статті є дослідження питання правомірності встановлення законом платних адміністративних послуг.

28 червня 1996 р. була прийнята Конституція України. Нею проголошено, що Україна є демократичною, соціальною та правовою державою, *обов'язком* якої є турбота про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя. [11, ст. 1, 3, 5, 8]. Проте не пройшло і року, як ЗУ «Про оподаткування прибутку підприємств» було введено у обіг поняття «державні послуги»: «будь-які платні послуги, *обов'язковість отримання яких встановлюється законодавством* і які надаються фізичним або юридичним особам органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та створеними ними установами й організаціями, що утримуються за рахунок коштів відповідних бюджетів» [12, п.п. 7.11.13 ст. 7].

Через один рік два місяці та один день після прийняття ЗУ Концепцією адміністративної реформи [13] було встановлено, що запровадження нової ідеології функціонування виконавчої влади і місцевого самоврядування *здійснюватиметься шляхом надання державних, в тому числі і управлінських, послуг*. Отже, все навпаки

проголошеним новою Конституцією гарантіям. Узаконення новітнього поняття суперечило ст.ст. 1, 3, 5, 8 Конституції України, це – по-перше. На час прийняття ЗУ діяли положення Цивільного кодексу УРСР та Закону УРСР «Про систему оподаткування» [14]. ЦК хоч і не обумовлював прозорого визначення терміна «послуги», але давав чітке уявлення про природу цього поняття (ст.ст. 43, 360, 517 тощо), це – по-друге. Статтею 1 Закону було встановлено, що «будь-які податки і збори (обов'язкові платежі), які запроваджуються законами України, мають бути включені до цього Закону. Всі інші закони України про оподаткування мають відповідати принципам, закладеним у цьому Законі», це – по-третє. Перелік загальнодержавних та місцевих податків, зборів та обов'язкових платежів не містить жодного посилання стосовно плати за «державні послуги» (ст.ст. 14, 15).

У чому ж справа? Підпунктом 7.11.1 ст. 7 ЗУ «Про оподаткування прибутку підприємств» встановлено, що грошові кошти, що отримані за надання «державних послуг» неприбутковими установами і організаціями, тобто ОДВ та ОМС і створеними ними установами або організаціями, що утримуються за рахунок коштів відповідних бюджетів, не підлягають оподаткуванню. Іншими словами, звільняючи від оподаткування доходи неприбуткових організацій, законодавець не соромлячись встановив, що до терміна «державні послуги» не включаються податки, збори (обов'язкові платежі), визначені ЗУ «Про систему оподаткування» (п.п. 7.11.13 ст. 7). Отже, вже тоді всупереч Конституції України та чинному законодавству, шляхом маніпулювання законом як інструментом досягнення корисливих цілей, було створено підґрунтя для легалізації прадавнього інституту «кормління».

З огляду на викладене є підстави зробити висновок щодо змісту ст. 8 Конституції України. Частиною 2 цієї статті встановлено, що «Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй». Нібито все й правильно. Проте за умов відсутності у Конституції України важливих для суспільства та людини положень та невизначеності її приписів, а це тема окремого дослідження, – пріоритет надається закону, що у свою чергу є підґрунтям для вільного тлумачення законодавчими та підзаконними нормативно-правовими актами більшості питань, які не обумовлені чітко або не знайшли відображення в Основному Законі.

Законодавство України не застосовує поняття «публічна служба» та «публічні послуги». ЗУ «Про державну службу» від 17 листопада 2011 р. під «державною службою» розуміє діяльність, що *пов'язана з формуванням і реалізацією державної політики та наданням адміністративних послуг* (виділене курсивом в жодній мірі не узгоджується із змістом ст.ст. 1, 3 Конституції України).

Порівняльне правознавство «збільшує запас рішень» [15, с. 23, 31], а тому є сенс звернутись до досвіду зарубіжних країн. М. Кулеша [16] зазначає, що на «публічній адміністрації» лежить обов'язок здійснення організаційних дій, діяльності та заходів для досягнення публічного інтересу. При цьому основою адміністративного права, як вказує

співвітчизник Ю.Л. Панейко, «є саме те, що воно регулює організацію та діяльність публічної адміністрації» [17, с. 11]. Ж. Ведель [18] констатує, що адміністративне право Франції є сукупністю правових норм, що регламентують діяльність державної адміністрації [18, с. 5]. Публічна влада являє собою юридичний режим, який характеризується наявністю одночасно прав і обов'язків, що виходять за рамки загального права і які накладаються саме на неї [18, с. 34]. Головною метою та обов'язком діяльності адміністрації, її службових осіб є здійснення заходів, що забезпечують дотримання й виконання законів (принцип законності). Інший принцип – це відповідальність публічної влади та її представників, через обов'язок відшкодування заподіяних збитків [18, с. 65]. Що важливо, на відміну від вітчизняного законодавства, «судові функції відділені й залишаються назавжди відділеними від функцій адміністративних» [18, с. 69]. Метою публічної служби є задоволення публічних та приватних інтересів. Публічна служба поділяється на дві категорії: адміністративна публічна служба і публічні служби промислового і торговельного характеру [18, с. 102]. *«Головне полягає в тому, що тільки перші, а не другі мають прерогативи і обов'язки публічної влади»* [18, с. 103] (курсив мій. – О.С.). На публічній владі лежить обов'язок використовувати свої «поліцейські повноваження» для задовільного розвитку надання публічних послуг, наприклад, шляхом регламентації цін або контролю за доброякісністю продуктів харчування. У разі незадовільного розвитку певного виду послуг публічна влада засновує публічну службу (наприклад, службу будівництва і утримання доріг), що, втім, не виключає можливості приватної ініціативи, що має ті ж цілі (так, існування державних шкіл не виключає існування приватних шкіл).

Г. Бребан звертає увагу на те, що *діяльність публічної адміністрації і публічних служб не може бути ототожнена, оскільки діяльність перших полягає у виконавчо-розпорядчій діяльності, а других – у виробничій діяльності* [19, с. 25, 269] (курсив мій. – О.С.). Автор зауважує: недостатньо декларативно закріпити принципи відповідальності і принципи законності, необхідно подбати про їхнє втілення у життя і мати діючі важелі для їхньої реалізації. Нагальна потреба у цьому викликана, з одного боку, інтересами громадян, яких необхідно захистити від сваволі влади і усякого роду несправедливостей, а з другого – платників податків, яких треба захистити від зловживань, від марнотратів суспільних засобів коштів [19, с. 349]. Науковець акцентує увагу на тому, що не слід змішувати управлінську і виробничу діяльність при здійсненні владних повноважень, оскільки на органи управління покладений обов'язок створення організаційних умов для забезпечення здійснення громадських робіт і надання послуг, корисних для всіх, наприклад, спорудження доріг, водопостачання в комунах або сприяння навчанню і освіти населення [19, с. 28].

Принцип поділу публічних служб (*de la fonction publique*) безпосередньо впливає із змісту ст. 15 Закону Франції «Про публічну службу держави» від 11 січня 1984 р. [20]. Нею встановлено, що закон

поширюється на всі адміністративні органи і всі громадські інститути держави, діяльність яких не містить «промислового або комерційного характеру» (93 статті). Окрім цього акта французьке законодавство до загального статуту публічної служби включає додатково ще такі закони: від 13 липня 1983 р. про права і обов'язки чиновників (31 стаття); від 26 січня 1984 р. про територіальну публічну службу (140 статей) [21]. Що є надзвичайно важливим: ст. 28 закону від 13 липня 1983 р. встановлено, що будь-який службовець несе відповідальність за невиконання завдань (обов'язків), *незалежно від його рангу в ієрархії*.

Закінчуючи дослідження, зупинимось на деяких фактах викривлення досвіду зарубіжних країн, що, на нашу думку, має причинний зв'язок з фактом домінування предмету адміністративного права в редакції 1938–1941 рр. Так, В.О. Чмига досліджуючи питання державної служби у Франції [22] стверджує, що важливою функцією публічної адміністрації є надання державно-управлінських послуг населенню. Ми не можемо погодитись з такими висновками, оскільки у Франції сфера державно-правової діяльності адміністрації чітко відділена від політичної, судової і виробничої діяльності [19, с. 27]; діяльність публічної адміністрації і публічних служб не може бути ототожнена, оскільки діяльність перших полягає у виконавчо-розпорядчій діяльності, а других – у виробничій діяльності [19, с. 269]; метою діяльності державної адміністрації є реалізація функцій поточного управління із забезпечення «спільного інтересу» [19, с. 30]; на публічну адміністрацію покладено обов'язок здійснення контролю у сфері публічних послуг [19, с. 141], що надаються не тільки приватним сектором, але й державними промисловими та комерційними службами [19, с. 41]; публічна служба поділяється на дві категорії: адміністративна публічна служба і публічні служби промислового і торговельного характеру, а в силу цього тільки перші, а не другі мають прерогативи і обов'язки публічної влади [18, с. 102, 103].

В.К. Колпаков стверджує, що німецький адміністративіст Е. Форстхофф, автор праці «Публічна адміністрація як суб'єкт, що надає публічні послуги» (1939 р.), є нібито засновником теорії адміністративних послуг [23]. Дослідження ж Г.Ф. Васильєвої, О.Б. Новікова [24, с. 180–181, 39–47] свідчать лише про те, що у праці німецького вченого йдеться лише про позитивне державне управління, тобто про обов'язок держави в особі її представницьких інституцій гарантувати задоволення об'єктивних соціальних потреб людини. Іншими словами, йдеться про обов'язок органів управління сприяти вирішенню питань життєвого забезпечення у сенсі надання публічних послуг, якими є водопостачання, постачання енергії тощо; взагалі про вирішення господарських завдань, у тому числі здійснення дієвого контролю за підприємствами та установами, що надають послуги.

Франк Дж. Гуднау, відомий фахівець з питань державного управління, свого часу зазначав, що оскільки на адміністрації лежить обов'язок забезпечення суспільних інтересів, щодо неї повинні бути введені і застосовані «чіткі норми, що забезпечуватимуть організацію, компетентність, дійовість її діяльності і контроль над нею з ціллю

обмеження адміністративної влади і використання її в інтересах всіх громадян» [25, с. 43–47].

Російський науковець Є.Б. Абросімова наголошує на необхідності «розробки процедурних правил саме для держави, причому в особі найпоширенішого носія державної влади – чиновника, і, отже, у якості ще одного консервативного фактора слід враховувати незаінтересованість цього специфічного суб'єкта у перетвореннях» [26].

Вищевикладене дає підстави зробити такі висновки:

– ідеологія «служіння» держави інтересам людини закріплена ст. 3 Конституції України 1996 р. і полягає у виконанні обов'язків держави саме представниками гілок влади, реалізація ж «людиноцентристської» теорії платних «адміністративних послуг» є нічим іншим, як скасуванням права громадян на позитивну діяльність представницьких інституцій держави та її службовців;

– під гарантіями прав особи, що закріплені Конституцією, зокрема слід розуміти виконання конституційних обов'язків представників гілок влади на користь людини і суспільства (ст.ст. 1, 3, 5, 8, 22 Конституції України);

– відповідно до ст. 5 Конституції України право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або їх службовцями, а тому узаконення надання платних «адміністративних послуг» суперечить принципу верховенства права і принципу законності, оскільки конституційний обов'язок служіння представників публічної влади суспільству та громадянам штучно підмінений інститутом «послуг»;

– позитивна діяльність держави – це позитивна адміністративна діяльність представників державних органів, яка полягає у створенні ними організаційних умов для реалізації економічних, соціальних та інших життєво важливих проблем

– пропагування протилежної ідеології, яка ґрунтується на догмі предмета адміністративного права 1938–1941 рр. і основа якої замість конституційних обов'язків представників ОДВ та ОМС додатково доповнена наданням платних адміністративних послуг не має нічого спільного з принципом верховенства права у правовій державі;

– законність – це принцип правової демократичної держави, необхідний елемент правового режиму; забезпечення законності обумовлює формування процедур і правил у діяльності відповідних державних органів, спрямованих на створення умов ефективної діяльності органів публічної влади, їх службових осіб; своєчасне і оперативне виявлення, припинення і усунення порушень; встановлення причин і умов, що їм сприяють, а також розробку і реалізацію заходів, спрямованих на усунення причин і умов порушень законності;

– відсутність конституційного і законодавчого закріплення інститутів обов'язку та відповідальності стосовно гілок влади ставить під сумнів реалізацію одного із головних принципів, проголошених Конституцією України, – пріоритет прав і свобод людини та громадянина, сприяє монополізму влади, а це тягне за собою створення умов для корупції,

непідконтрольності, всездозволеності і свавілля у діях її представників; цей фактор має причинний зв'язок із тим, що предметом адміністративного права і досі є регулювання суспільних відносин, а не діяльність ОДВ та ОМС; проголошені гарантії, не забезпечені вказаними інститутами, перетворюються на фікцію.

Список літератури:

1. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року [із змінами, станом на 1 лютого 2011 р.] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Алексеев А.С. К учению о юридической природе государства и государственной власти / А.С. Алексеев. – М. : Типо-литография Высочайше утвержденного товарищества И.Н. Кушнерев и К°, 1895. – 163 с.
3. Дмитриев Ю.А. Новые конституции стран СНГ и Балтии : сб. документов / [Ю. А. Дмитриев, Н. А. Михалева] ; ответств. ред. и автор предисл. Н.А. Михалева. – Вып. 2. – М. : Манускрипт, 1997. – 672 с.; Конституция Республики Польша от 2 апреля 1997 г. // Публичная бесплатная политико-правовая интернет-библиотека Р. Пашкова : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://constitutions.ru/archives/182>.
4. Про Державний бюджет України на 2011 рік : Закон України від 23 грудня 2010 р. № 2857-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 7–8. – Ст. 52; Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17 березня 2011 р. № 3166-VI [із змінами станом на 17 травня 2012 р.] // Офіційний вісник України. – 2011. – № 27. – Ст. 1123; Про державну службу : Закон України від 17 листопада 2011 р. № 4050-VI / Сайт Верховної Ради України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4050-17>.
5. Державне управління та адміністративне право в сучасній Україні: актуальні проблеми реформування / Українська академія державного управління при Президентіві України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України / В.Б. Авер'янов (ред.), В.Б. Авер'янов (підгот.), І.Б. Коліушко (ред.). – К. : УАДУ, 1999. – 50 с.
6. Коліушко І. Управлінські послуги – новий інститут адміністративного права / І. Коліушко, В. Тимошук // Право України. – 2001. – № 5. – С. 30–34; Тимошук В.П. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України / авт.-упоряд. В.П. Тимошук. – К. : Факт, 2003. – 496 с.
7. Голосніченко І. Правове регулювання надання державних управлінських послуг та вирішення адміністративних спорів / І. Голосніченко // Право України. – 2003. – № 10. – С. 86–90.
8. Гаращук В. Управлінські послуги – новий інститут чи нова помилка? / В. Гаращук // Вісник академії правових наук України. – 2001. – № 3 (26). – С. 109–114; Курило В.І. Адміністративні правочини у сільському господарстві України : сучасна парадигма : моногр. / В.І. Курило. – К. : Магістр-XXI сторіччя. – 2007. – 312 с. Бібліогр. : С. 281–310.
9. Люхтергандт О. Проект Адміністративного процедурного кодексу України та сучасне адміністративне процедурне право / О. Люхтергандт // Юридичний журнал. – 2002. – № 5. – С. 24–28.

10. Елистратов А.И. Учебник русского административного права : Пособие къ лекціям. Вып. I / А.И. Елистратов. – М. : Издание О-ва Взаимопомощи Студентовъ-Юристовъ Моск. Университета, 1910. – 94 с.
11. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року [Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2952-VI від 1 лютого 2011 р.] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
12. Про оподаткування прибутку підприємств : Закон України від 28 грудня 1994 р. № 334/94-ВР [В редакції Закону № 283/97-ВР від 22 травня 1997 р., ВВР, 1997, № 27, ст. 181; з наступними змінами, станом на 22 грудня 2010 р.; Закон втратив чинність з прийняттям Податкового кодексу України 2 грудня 2010 р.] // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 4. – Ст. 28.
13. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: Указ Президента України від 22 липня 1998 р. № 810/98 [Із змінами станом на 3 травня 2006 р.] // Офіційний вісник України. – 1999. – № 21. – С. 32.
14. Гражданский кодекс Украинской ССР от 18 июля 1963 года : Научно-практический комментарий. – К. : Политиздат Украины, 1981. – 628 с.; Про систему оподаткування : Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 25 червня 1991 р. № 1251-XII [Із змінами, станом на 8 липня 2010 р.] // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 39. – Ст. 510.
15. Рабель Э. Задачи и необходимость сравнительного правоведения / Э. Рабель ; [пер. с нем. под научн. ред. Б.М. Гонгалло]. – Екатеринбург : Российская школа частного права (Уральское отделение), 2000. – 60 с.
16. Беньо М. Вплив теорії публічної адміністрації на розвиток адміністративного права (приклад Польщі) / М. Беньо // Адміністративне право в контексті Європейського вибору України. – К. : Міленіум, 2004. – С. 14–20.
17. Панейко Ю.Л. Теоретичні основи самоврядування / Ю.Л. Панейко. – Л. : Літопис, 2002. – 196 с. – Імен. і предм. покажч. : С. 187–195.
18. Ведель Ж. Административное право Франции / Ж. Ведель [пер. с фр. Энтин Л.М.] ; под ред. Крутоголов М.А. – М. : Прогресс, 1973. – 512 с.
19. Брэбан Г. Французское административное право / Г. Брэбан; пер. с фр. [под ред. и со вступ. сл. С.В. Боботова]. – М. : Прогресс, 1988. – 488 с.
20. Loi n° 84-16 du 11 janvier 1984 portant dispositions statutaires relatives à la fonction publique de l'Etat (1). Version consolidée au 14 mars 2012 // Сайт Legifrance.gouv.fr. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT00000501099>.
21. Loi n° 83-634 du 13 juillet 1983 portant droits et obligations des fonctionnaires // Сайт Legifrance.gouv.fr. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.legifrance.gouv.fr/textes/html/fic198307130634.htm; Loi n° 84-53 du 26 janvier 1984 portant dispositions statutaires relatives a la fonction publique territoriale // Сайт Legifrance.gouv.fr. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.legifrance.gouv.fr/textes/html/fic198401260053.htm.
22. Чмига В.О. Державна служба Франції: традиції і модернізація / В.О. Чмига : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>.
23. Колпаков В.К. Послуги в предметі адміністративного права / В.К. Колпаков // Науковий вісник НАВСУ. – К. : НАВСУ, 2011. – № 1. – С. 23–32.
24. Васильева А.Ф. Учение о публичных услугах в административном праве Германии: теория Эрнста Форстхоффа / А.Ф. Васильева // Публичные услуги: правовое регулирование (российский и зарубежный опыт) : сб. статей [под общ. ред. Е.В. Гриценко, Н.А. Шевелевой]. – М. : Волтерс Клувер, 2007. –

256 с.; Новиков А.Б. О методах и мерах административного воздействия в механизме правового регулирования / А.Б. Новиков // Ученые записки юридического факультета / под ред. А. А. Ливеровского. – Санкт-Петербург : Издательство Санкт-Петербургского государственного университета экономики и финансов, 2009. – Вып. 15 (25). – 142 с.

25. Шафритц Д. Классики теории государственного управления: американская школа / Джей Шафритц, Альберт Хайд. – М. : Издательство Московского университета, 2003. – 800 с.

26. Стенограмма первого дня конференции «Прозрачность правосудия: международные стандарты и российская практика» (г. Москва, 10–11 октября 2000 г.) : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.femida.ru/pr_prozr_prav/conferens/firstday/.

В работе исследуются вопросы законности платных административных услуг.

Права человека, обязанности государства, обязанности представительных учреждений государства, административные услуги, административные процедуры.

*The article explores the questions of the legality of pay administrative services.
Human rights, state obligations, duties of the representative institutions of the state, administrative services, administrative procedures.*